

Begin februari kwamen bijna alle taalonderzoekers van Nederland bij elkaar voor een groot congres. Waar houden zij zich zoal mee bezig? En wat beweegt hen om hun leven in het teken te stellen van de taal?

Marc van Oostendorp

Illustratie: Henk de Kort

Engels voor peuters, vreemde z-klanken en alles

Op de Grote Taaldag vieren taalkundigen de taal

Het is een grijze zaterdagochtend en over het Uithofterrein van de Universiteit Utrecht waait een kille wind tussen de grotendeels verlaten gebouwen. Uit elke bus die hier stopt, klimmen groepjes geleerden in winterjassen die zich voorbereiden op een dag vol lezingen. Honderden taalkundigen – van jong tot oud, van professor tot student – komen uit alle delen van Nederland bij elkaar. In dertien zaaltjes worden lezingen gegeven, bijvoorbeeld over het verschil tussen *daardoor* en *dus*, over naamvallen in het Oudijsslands en over de afwijkingen tussen het Surinaams in Suriname en dat in Nederland.

Vandaag, 5 februari, is het de “Grote Taaldag”, georganiseerd door drie in-

stellingen die de taalwetenschap in Nederland samenbrengen: de beroepsverenigingen Algemene Vereniging voor Taalwetenschap (AVT) en Association néerlandaise de linguistique appliquée (Anéla, die deel uitmaakt van een internationale Franstalige organisatie), en de Landelijke Onderzoeksschool Taalwetenschap, die het onderzoek aan de universiteiten coördineert. Voor het eerst werken ze op zo’n grote schaal samen aan een dag als deze.

De Grote Taaldag is slechts een van de tekenen dat de taalwetenschap bloeit in Nederland. In veel grotere landen dan het onze zou het moeilijk zijn een dergelijke bijeenkomst te organiseren, omdat daar minder actieve taalkundigen zijn. Het werk van Nederlandse

taalkundigen wordt over de hele wereld gelezen en geciteerd, en omgekeerd komen studenten van overal naar ons land om zich te verdiepen in het wetenschappelijk onderzoek naar taal. Afgaand op de gezamenlijke ledenlijsten van de twee beroepsverenigingen zijn er in ons land ongeveer vijfhonderd mensen die zichzelf als actief taalkundige beschouwen, en ongeveer de helft van hen is vandaag aanwezig.

■ ZIEK OF DOOD OF ZOIETS

In de rij voor de registratiebalie staan twee jonge onderzoeksters. “Komt u vanmiddag naar onze lezing?”, vragen ze aan de mensen om hen heen. “We proberen reclame te maken, anders komt er niemand.” Ze zijn niet zenuw-

achtig, ze hebben al veel presentaties gegeven in hun korte loopbaan. Aan de andere kant: “U gaat toch geen moeilijke vragen stellen als u komt, hè? Dan kunt u beter ergens anders heen gaan, hoor.”

De Grote Taaldag is laagdrempelig – ieder lid van de verenigingen dat op tijd een samenvatting heeft ingestuurd, mag een lezing geven. Er komen daardoor relatief veel studenten en beginnende onderzoekers aan het woord, maar er zijn ook gevestigde onderzoekers die hun eerste bevindingen komen rapporteren.

Ton van der Wouden, een magere man met een ronde bril, is zo’n gevestigde wetenschapper. Voor een vol klaslokaal presenteert hij zijn observaties over uitdrukkingen als *en zo* en *en alles* (“Ik heb m’n cv doorgemailed en alles”). Hij laat zien dat dat soort vormen al honderden jaren gebruikt worden: Multatuli schreef al: “Ik dacht dat hij ziek was, of dood, of zoiets”, en ook in de achttiende eeuw zijn voorbeelden te vinden, onder meer bij Betje Wolff (die bekend werd dankzij de romans die ze samen met Aagje Deken schreef). Aan de andere kant zijn deze constructies in grammatica’s niet of nauwelijks beschreven, volgens Van der Wouden omdat ze te duidelijk tot de spreektaal behoren.

Zelf was Van der Wouden zich tot voor kort nauwelijks bewust van het bestaan van sommige van deze uitdrukkingen: “Van *en alles* had ik nooit gehoord, tot ik erover las in het boek *Taal is zeg maar echt mijn ding* van Paulien Cornelisse.” Nu probeert hij een verklaring te vinden waarom mensen dit soort zinsdelen gebruiken. Volgens sommige collega-wetenschappers zijn ze zinloos, gewauwel, maar Van der Wouden denkt dat ze wel degelijk een functie kunnen hebben: dat soort woorden maken de zin soms ook preciezer. Wanneer iemand zegt ‘Ik ga melk halen en zo’, is dat informatiever dan wanneer hij alleen maar zegt ‘Ik ga boodschappen

doen.’ “In ieder geval in een situatie waarin iedereen het erover eens is dat de melk nu echt op is.” De verklaring is echter nog niet sluitend, waarschuwt Van der Wouden.

■ GAMES

In een andere zaal vraagt de voorzitter aan Liv Persson, een promovenda aan de Universiteit Utrecht, in welke taal ze haar lezing wil geven. Persson, een jonge twintiger met sluijk blond haar, kiest voor het Nederlands – iets wat je misschien niet zou verwachten van iemand die werkt bij het zogenoemde FLIPP: Foreign Languages in Primary School Project (‘vreemde talen in het basisonderwijs’). Toen de Onderwijsraad in 2008 adviseerde om op kleuterleeftijd

thans als het ook echt zelf gesprekjes voert. Een kind dat alleen naar Engelstalige films kijkt op tv, heeft daar blijkens Perssons data niet zo veel aan. “Deze bevindingen zijn weinig verrassend”, constateert de voorzitter van de sessie. “Ik zou liever willen weten of een kind dat al twee talen spreekt makkelijker een derde taal leert.” Persson belooft te bekijken of dit aspect bij haar onderzoek betrokken kan worden. Over de benodigde gegevens beschikt ze al: “Er zaten bijvoorbeeld kinderen bij met Servische ouders.”

■ TURKSE Z

Waarom gaat iemand op zijn vrije dag naar honderd lezingen over taal? Mensen worden geen taalwetenschapper

De dag wordt afgesloten met een Taalgala. Wie zich daarbij rokkostuums en diepe decolletés voorstelt, kent de Nederlandse taalkunde niet.

met onderwijs in het Engels te beginnen, besloten taalkundigen uit onder andere Groningen en Utrecht om eens uit te zoeken of het inderdaad zin heeft om heel jonge kinderen al vreemde talen te leren, en of dat niet schadelijk is voor hun Nederlands.

Persson is een van de uitvoerders van dat plan. Ze heeft samen met haar collega’s een taaltest afgenomen bij ongeveer 180 vierjarigen. Of eigenlijk waren het twee toetsen: een voor het Nederlands en een voor het Engels. Daarnaast moesten de ouders een formulier invullen waarin ze vertelden hoeveel Engels hun kind iedere week hoorde, en op welke manier – via de tv, games, gesprekjes, enzovoort.

Uit Perssons dia’s blijkt dat een kind dat veel Engels hoort, geen kleinere Nederlandse woordenschat heeft dan andere kinderen. Wel blijkt zo’n kind beter Engels te kunnen verstaan, al-

omdat ze rijk willen worden of een vooraanstaande plaats hopen in te nemen in de samenleving. Ze zijn doorgaans eenvoudigweg gefascineerd door de menselijke taal in al haar complexiteit. Zó gefascineerd dat ze ook op zaterdagmiddag nog willen horen waarom Nederlanders een minder zwaar accent hebben in het Engels als ze zingen. Of waarom *pal* en *Paul* tegenwoordig bijna hetzelfde klinken.

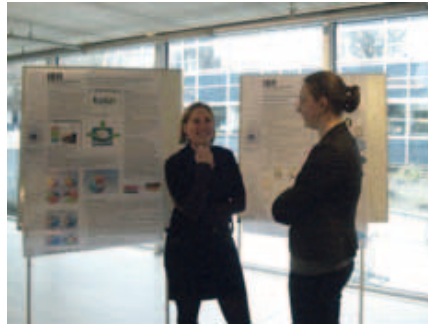
De liefhebber hoeft op deze Grote Taaldag geen moment pauze te nemen van de wetenschap. Zelfs tijdens de lunchpauze zijn er posterpresentaties – onderzoekers hebben hun onderzoeksresultaten kernachtig samengevat op een groot affiche en staan ernaast om aan geïnteresseerden uitleg te bieden.

Na de pauze spreekt de Nijmegen promovenda Linda van Meel in een van de zaaltjes. Zij onderzoekt de uitspraak van Turkse en Marokkaanse jongeren in ▶

Foto's: Anéla / VLOT juniorendag

Lezingen, presentaties en ontmoetingen tijdens de Grote Taaldag op 5 februari jl.

Amsterdam en Nijmegen. Er blijken verschillen te zijn tussen de twee steden. Terwijl in Amsterdam een Turkse jongen (waarschijnlijk onbewust) zijn z-klanken ‘Turkser’ uitspreekt als hij met een Marokkaan praat, en omgekeerd, lijken Nijmegenaren zich juist aan elkaar aan te passen. Van Meel laat enkele van de opnamen van een paar opvallende z-klanken horen. Er ontstaat discussie over de vraag of dit iets te maken heeft met de manier waarop de twee groepen elkaar in de twee steden zien, maar Van Meel wijst erop dat er weinig gegevens beschikbaar zijn. “In de gebruikte opnames mochten de jongens over ieder onderwerp met elkaar praten. Dat ging vaker over de vraag of de ander wel bij de juiste voetbalclub zat dan over zijn etnische achtergrond.”

■ GALA

De dag wordt afgesloten met een Taalgala. Wie zich daarbij rokkostuums en diepe decolletés voorstelt, kent de Nederlandse taalkunde niet. De wetenschappers houden de truien en colbertjes aan die ze al de hele Grote Taaldag dragen. Ze komen nu alleen samen in een grotere zaal.

Tijdens het Taalgala presenteert een commissie van taalkundigen van de universiteiten en het hoger onderwijs het eerste plan voor een Taalcanon die in de loop van 2011 op het internet gepubliceerd zal worden. Die canon bestaat uit vijftig voor de hand liggende of juist verrassende taalvragen, die op een speciale website beantwoord zullen worden door evenzoveel taalkundigen. Hebben Chinezen ook dyslexie? Kun je zelf een taal maken? Waarom is er meer dan één gebarentaal? De taalwetenschappers hopen met de website veel mensen te laten kennismaken met de resultaten van taalkundig onderzoek. Er klinkt instemmend gemompel als de redacteurs van de website de eerste opzet van de Taalcanon laten zien.

Veel taalkundigen vinden dat er te weinig aandacht is voor hun vak in het publieke debat. Met die canon willen ze

dat veranderen. Een andere manier is dat ze ieder jaar een prijs geven aan de gene die in het jaar ervoor het beste populair-wetenschappelijke boek over taal en taalwetenschap gepubliceerd heeft. Ditmaal gaat die prijs naar Rik Smits voor *Dageraad. Hoe taal de mens maakt*. Dat boek gaat over de rol die taal moet hebben gespeeld in de evolutie van de mens. “Aan de hand van concrete problemen in de biologie, geneeskunde of archeologie werkt Smits heel spannend toe naar de taalkundige invalshoek tot die problemen”, zegt Wilbert Spooren, hoogleraar Nederlandse taalkunde in Amsterdam en voorzitter van de jury. Smits, die zijn prijs persoonlijk in ontvangst komt nemen, werd verder door de jury geprezen omdat in zijn boek getoond wordt hoe de taalkunde een heel eigen, en mogelijk een heel belangrijk licht werpt op de vraag hoe de menselijke soort is ontstaan.

■ KLEMTOONDOOF

Er is ook een prijs voor het beste taalkundige proefschrift van het afgelopen jaar. De drie kandidaten krijgen kort de kans zich te presenteren. Een van hen, Yonas Mesfun Asfaha, komt uit Eritrea en heeft in Tilburg een proefschrift geschreven over het leesonderwijs in zijn land – iets wat ingewikkeld is, omdat er drie verschillende schriftsystemen worden gehanteerd (Latijns, Arabisch en Ethiopisch). In een videoboodschap vanuit zijn Eritrese kantoortje vertelt Mesfun hoe hij het heeft gedaan.

De andere twee kandidaten zijn wél aanwezig. Lotte Hogeweg heeft in Nijmegen een proefschrift geschreven over allerlei aspecten van het Nederlandse woordje *wel*, dat op allerlei verschillende manieren kan worden gebruikt. In de zin ‘Ik heb het wel gedaan’ geeft het met nadruk aan dat de bewering juist is – die zin is bijvoorbeeld een antwoord op de vraag ‘Waarom heb je het niet gedaan?’ Maar in de zin ‘Ik vind jou wel aardig’ heeft wel een heel andere betekenis. Wat voor verschillende betekenissen heeft dat woordje allemaal? En hoe

leren kinderen die subtiele verschillen precies?

De prijs gaat echter naar de derde kandidate, Anna Kijak. Zij komt oorspronkelijk uit Polen, maar schreef haar proefschrift in Utrecht. Het behandelt de manier waarop mensen klemtoon in een vreemde taal leren. In het Nederlands ligt de klemtoon in een drielettergeregigd woord soms op de eerste (*minima*), soms op de tweede (*pyjama*) en soms op de derde lettergreep (*chocola*). In het Frans ligt de klemtoon echter vrijwel altijd en overal op de laatste lettergreep. Een gevolg daarvan is dat Fransen vaak ‘klemtoondoof’ zijn: als ze een vreemde taal moeten leren kunnen ze niet horen waar de klemtoon ligt. Ze zijn niet gewend om erop te letten. Nederlandstaligen hebben dat probleem over het algemeen niet.

■ DRANK

Dan nog is de Grote Taaldag niet ten einde. De taalkundigen gaan nu weliswaar tapas eten en wijn drinken, maar ondertussen wordt er nog een boek gepresenteerd: een geschiedenis van de Algemene Vereniging voor Taalwetenschap, die dit jaar haar zestigste verjaardag viert. Drie leden hebben de afgelopen jaren de archieven van de vereniging bestudeerd en beschreven wat ze vonden. De ontwikkelingen volgen de tijdgeest. In de jaren zeventig organiseerde de AVT hooguit af en toe een lezing in de avonden. Van tevoren ging het bestuur dan uit eten met de spreker. “En soms liet de discipline bij het drinken wel wat te wensen over, wat met name bij de spreker dan ook wel weer consequenties had voor de performance”, vertelt oud-bestuurslid Henk van Riemsdijk in het boek.

In de loop der jaren is er meer tijd gekomen voor de lezingen, en minder voor de drank. Na drie kwartier komen de bestuursleden van de verenigingen hun collega’s vertellen dat de portiers het gebouw gaan sluiten. Een paar minuten later schuilen honderden taalkundigen in enkele bushokjes op het Uithofterrein, terwijl een groepje nog nadiscussieert over het hulpwerkwoord in de Nederlandse dialecten. De twee studentes die ’s ochtends nog publiek ronselden, staan er ook. Ze zijn tevreden. “We hebben veel geleerd. Volgend jaar gaan we weer.” ■